

§ 2. НЕУСТОЙКА

Стаття 549. Поняття неустойки

1. Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання.

2. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

3. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

1. Визначення неустойки наводиться в ч. 1 ст. 549 ЦК. У подальшому ця стаття визначає два різновиди неустойки — штраф та пеню. Чіткого розмежування понять неустойки та її різновидів немає ні в науці, ні в законодавстві. За таких умов зазначення на неустойку з наступною вказівкою в дужках на штраф та пеню повинне тлумачитись таким чином, що штраф та пеня є різновидами неустойки, що не вичерпують всього змісту поняття неустойки. Тому припустимо встановлювати, зокрема, в договорі таку конструкцію неустойки, яка не підпадає під визначення штрафу або пені, але відповідає визначенню неустойки, що наводиться в ч. 1 ст. 549 ЦК.

2. Частина 1 ст. 549 ЦК розширює в порівнянні з Цивільним кодексом 1963 р. зміст поняття неустойки, передбачає можливість сплати її грошима або шляхом передання майна. Доцільно передбачати в договорах вартість (ціну) майна, що підлягає переданню в порядку сплати неустойки, або порядок визначення його вартості. Але ж відсутність

таких відомостей в договорі не є підставою для визнання умови договору щодо не-устойки чи окремого правочину щодо неустойки недійсними. У зв'язку з введенням в дію Закону «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» [207] слід враховувати наступне. Неустойка у вигляді обов'язку боржника передати індивідуально визначене рухоме майно може встановлюватись на розсуд сторін без обтяження або з обтяженням цього майна відповідно до Закону «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». У випадках, коли предметом неустойки є майно, яке визначене родовими ознаками та яке не описане з таким ступенем детальності, що дозволяє ідентифікувати це майно, до відносин сторін названий Закон не застосовується.

3. Неустойка передбачає передання грошової суми чи іншого майна. Суть неустойки у вигляді обов'язку передати майно полягає в переданні права власності на це майно. Тому під категорію неустойки підпадають і ті правові конструкції, які передбачають право кредитора залишити у себе (не повернути боржникові) раніше передані останнім кредитором грошову суму або інше майно.

4. Неустойку як юридичне та економічне явище не слід змішувати із суміжними явищами. Таке змішування веде до неправильного визначення підстави сплати неустойки та внесення інших платежів. Воно тягне помилки при вирішенні питань про оподаткування сум, що надходять у порядку сплати неустойки та здійснення інших платежів, про джерела, за рахунок яких провадиться сплата. Враховуючи це, неустойку належить від-різнати: 1) від процентів, що сплачуються відповідно до ст. 536 ЦК; 2) від підвищених процентів, що сплачуються позичальником на користь комерційного банку відповідно до договору у випадках прострочення повернення кредиту; 3) від процентів та індексації заборгованості за грошовим зобов'язанням, передбачених ст. 625 ЦК; 4) від плати пе-ревізникові за простій морського торговельного судна протягом контрстальйного часу, тривалість якого встановлюється угодою відправника вантажу і судовласника (ст. 149 КТМ [34]); 5) від плати за послуги. Так, відповідно до ст. 119 СЗУ [287] за час за-тримки вагонів (контейнерів) під навантаженням, розвантаженням, затримки їх у зв'язку з митним оформленням вантажів та іншої затримки відправники вантажу, вантажоодер-жувачі та інші суб'єкти вносять не неустойку (штраф), а плату. Немає ніяких підстав кваліфікувати цю плату, в тому числі й у податкових правовідносинах, як неустойку. З іншого боку, пеня, що передбачена ч. 6 ст. 231 ГК [42] або передбачається догово-ром за прострочення виконання грошового зобов'язання в межах подвійної облікової ставки НБУ (ст. 1, 3 Закону «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» [107]), є різновидом неустойки. Критерієм для розмежування неустойки від інших платежів є текст закону чи договору, що не суперечить законодавству. Якщо закон називає відповідну правову конструкцію неустойкою (штрафом, пенею), до неї застосовуються положення законодавства про неустойку. Якщо відповідна правова кон-струкція законом чи договором називається платою (за послуги, роботи, товари), то до неї застосовуються положення про оплату товарів, робіт, послуг.

5. У разі втрати особою, яка одержала автомобіль напрокат, справних деталей, вузлів, агрегатів автомобілів і автошин чи заміни їх на несправні або зношені, з цієї особи стягується вартість втрачених чи заміненних частин за роздрібною ціною в три-кратному розмірі. Кваліфікація цієї специфічної правової конструкції як збитків або неустойки тягне застосування різних строків позовної давності. Крім того, по-даткове законодавство встановлює різний правовий режим для одержаних платником податку на прибуток сум неустойки (вони відповідно до п. 4.1.6 ч. 4.1 ст. 4 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» [113] включаються в об'єкт оподаткування на прибуток) і сум збитків, що відшкодовуються боржником, у вигляді витрат і відшкодування втрати та пошкодження майна (вони відповідно до ч. 4.2 ст. 4 того ж Закону виключаються з об'єкта оподаткування на прибуток). З урахуванням цього вартість втрачених чи заміненних частин у трикратному розмірі, що стягується на користь наймодавця, повинна бути з метою податкового і бухгалтерського обліку розділена на відшкодування збитків, тобто вартість втрачених і заміненних частин в однократному розмірі (це — стягнення збитків, що не оподатковуються податком на прибуток), і на неустойку, тобто двократну вартість втрачених чи заміненних частин (ця сума оподатковується податком на прибуток).

6. Прагнучи до більшої гнучкості, до пошуку цивільно-правових конструкцій, які забезпечують нормальний розвиток майнових відносин, законодавець встановив не-устойку за прострочення наймачем виконання обов'язку повернути річ, що була передана за договором найму, наймодавцеві в розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення (ч. 2 ст. 785 ЦК). Тут законодавець прямо визначає правову природу такого платежу як неустойки. Із цього визначення і слід виходити при застосуванні до відносин, що при цьому виникають, норм і цивільного, і податкового права.

7. Цивільний кодекс 2003 р. залишає недостатньо визначеною правову природу не-устойки. Впевнено можна стверджувати тільки одне: зроблено деякі кроки, які більше, ніж Цивільний кодекс 1963 р, віддаляють неустойку від відповідальності. Зокрема, в главі 18 «Відповідальність за порушення зобов'язання» Цивільного кодексу 1963 р. містилась ст. 205 «Зменшення неустойки», що було аргументом на користь визнання неустойки мірою відповідальності. У Цивільному кодексі 2003 р. такої статті у главі 51, де йдеться про відповідальність, немає. Крім того, ця глава названа «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання», тому викладення в ній положень про неустойку не свідчить про те, що законодавець розглядає неустойку як різновид відповідальності. Разом з тим цілком очевидно, що численні законодавчі акти під відповідальністю (цивільно-правовою) розуміють, зокрема,

зобов'язання сплатити неустойку. Таке розуміння відповідальності вкладається в зміст ст. 13 Закону «Про транспорт» [86], ст. 53 Закону «Про залізничний транспорт» [102], Закону «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» тощо.

8. Значно більша визначеність щодо правової природи неустойки характерна для Господарського кодексу. По-перше, із ч. 1 ст. 216 ГК впливає чітке розуміння відповідальності як застосування господарських санкцій. Різновидом господарських санкцій є штрафні санкції. Штрафні санкції визначаються в ч. 1 ст. 230 ГК [42] як господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання чи неналежного виконання господарського зобов'язання. Це дає підстави поширювати на неустойку всі положення Господарського кодексу щодо відповідальності.

9. Господарський кодекс не передбачає сплати неустойки шляхом передання майна, що виключає встановлення неустойки у вигляді обов'язку боржника, що порушив зобов'язання, передати майно на підставі ч. 1 ст. 549 ЦК.

10. Господарський кодекс називає неустойку, штраф і пеню різновидами штрафних санкцій, але не визначає жодного із цих різновидів. Частина 2 ст. 549 ЦК особливою штрафну визнає те, що він обчислюється у відсотках від суми невиконаного чи неналежно виконаного зобов'язання. Можна говорити про те, що визнання такої особливості штрафу не повністю погоджується з теорією. Але вступати в дискусію з законодавцем, який уже використав своє суверенне право з приводу предмета дискусії, було б нецивілізованим. Тому в розумінні штрафу треба слідувати законодавцеві. Коли ж сторони в договорі назвали штрафом неустойку, що не відповідає ч. 2 ст. 549 ЦК, це не повинне бути підставою для висновку про те, що відповідна умова договору є недійсною. Просто в таких випадках треба говорити про встановлення неустойки, а не штрафу.

11. Пеня обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. Такого розуміння пені належить додержуватись при укладенні договорів та вирішенні спорів. Проте не може бути підставою відмови в задоволенні вимоги про сплату неустойки те, що вона встановлена за кожен день прострочення виконання іншого (а не тільки грошового) зобов'язання, що така неустойка не підпадає під визначення пені, яке наводиться в ч. 3 ст. 549 ЦК.

12. Завжди, коли обов'язок боржника сплатити грошову суму чи передати майно кредиторів в зв'язку з порушенням зобов'язання не підпадає під визначення штрафу чи пені, слід використовувати термін «неустойка».

13. Частина 4 ст. 231 ГК передбачає встановлення в договорі неустойки у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання, або у певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання залежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів, робіт, послуг, що передаються, виконуються чи надаються відповідно до договору. Треба прагнути додержуватись цих правил. Але ж на стадії розгляду спору не можуть бути визнані не-дійсними умови договорів про неустойку, розмір якої встановлено іншими, ніж названі, способами, якщо тільки відповідні умови мають ознаку формальної визначеності.

14. Якщо неустойка встановлена у відсотку до суми зобов'язання, сторони вільні у визначенні бази (суми), з якої обчислюється сума неустойки, хоча б ця база була визначена законом, крім випадків, коли не допускається відступлення від закону в силу ч. 3 ст. 6 ЦК. Такою базою може бути сума, що обчислюється з ціни, за якою провадяться розрахунки між сторонами, або сума, визначена на основі роздрібною ціни, яка погоджена сторонами та за якою оптовий покупець буде в подальшому здійснювати реалізацію товару або яка встановлена в порядку державного регулювання цін; сума зобов'язання з відрахуванням податку на додану вартість, акцизного збору, інших видів податків, що зменшують обсяг об'єкта оподаткування продавця або особи, яка виконує роботи, надає послуги, або без урахування таких податків. Якщо ж база для обчислення неустойки, встановленої у відсотках, у договорі не визначена, неустойку слід обчислювати по-різному в залежності від характеру порушення та змісту відносин сторін. Пеня за порушення строку виконання грошового зобов'язання повинна розраховуватись, виходячи із грошової суми, сплата якої прострочена (до цієї суми входить і податок на додану вартість та акцизний збір, що включається до ціни товару, робіт, послуг). У тих же зобов'язальних правовідносинах пеня за про-строчення передання товарів, виконання робіт, надання послуг повинна визначатись із вартості товарів, робіт, послуг без врахування податку на додану вартість, якщо інше не передбачено договором. Для застосування іншої бази обчислення неустойки повинна бути спеціальна правова підстава. Роз'яснення про те, що фінансові санкції, що застосовуються на підставі ст. 23 Закону «Про захист прав споживачів» [215], обчислюються з цін, за якими господарюючий суб'єкт одержав товари від постачальників (без включення в них заставної ціни склотари), не може поширюватися на цивільно-правові відносини.

15. Підставою, яка породжує обов'язок сплатити неустойку, є порушення боржником зобов'язання, яке визначається ст. 610 ЦК.

Стаття 550. Підстави виникнення права на неустойку

1. Право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завда них невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

2. Проценти на неустойку не нараховуються.

3. Кредитор не має права на неустойку в разі, якщо боржник не відповідає за порушення зобов'язання (стаття 617 цього Кодексу).

1. Частина 3 ст. 550 ЦК опосередковано формулює принцип вини як підстави виникнення права на стягнення неустойки. Цей принцип формулюється посиланням на ст. 617 ЦК, що прямо стосується відповідальності за порушення зобов'язання. До неустойки, що стягується за порушення господарських зобов'язань, застосовується ч. 2 ст. 218 ГК, яка також опосередковано формулює принцип вини, але вкладає в нього дещо інший зміст, ніж ст. 614 ЦК. Див. про це коментар до ст. 614 ЦК.

2. Право на стягнення неустойки виникає у кредитора незалежно від того, настали чи не настали внаслідок порушення боржником зобов'язання збитки на стороні кредитора. Проте відсутність чи невисокий розмір збитків може бути підставою для зменшення судом розміру неустойки, що стягується з боржника (ч. 3 ст. 551 ЦК; ст. 233 ГК).

3. Заборона нарахування процентів на неустойку означає не тільки неможливість нарахування процентів, передбачених ст. 536 або 625 ЦК, а і заборону встановлювати в договорах обов'язок боржника сплатити проценти у випадку пропуску строку сплати неустойки.

Що стосується нарахування неустойки за прострочення сплати неустойки, то це також є неможливим.

4. Неустойка, встановлена підзаконними актами за прострочення сплати неустойки без прямого доручення законодавця, застосовуватись не може. Встановивши неустойку за прострочення оплати об'єктів приватизації на підставі ст. 29 Закону «Про приватизацію державного майна» [110], Кабінет Міністрів на свій розсуд встановив пеню за прострочення сплати зазначеної неустойки. Ця пеня не повинна застосовуватись, оскільки вона встановлена всупереч ст. 178 чинного на той час ЦК 1963 р., яка передбачала можливість встановлення неустойки законом або договором (тепер це правило суперечить ч. 1 ст. 548 ЦК). Аналогічним чином підзаконними актами не встановлено і відповідно до ч. 1 ст. 548 ЦК не може бути встановлено пеню за несвоєчасне внесення штрафів, хоч таке і передбачено ст. 62 Статуту залізниць України [288].

Стаття 551. Предмет неустойки

1. Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно.

2. Якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства.

Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі. Сторон

и можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом.

3. Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

1. Частина 1 ст. 551 ЦК конкретизує положення ч. 1 ст. 549 ЦК, відповідно до якої неустойка може полягати в обов'язку передати майно. Зазначається на те, що предметом неустойки може бути не тільки рухоме, а і нерухоме майно.

2. Правило ч. 2 ст. 551 ЦК, що допускає збільшення договором розміру неустойки, встановленої законом, слід тлумачити як загальне. Воно не виключає застосування спеціальних правил законів, хоча б вони були прийняті до введення в дію нового Цивільного кодексу. Це стосується Закону «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» [107], яким розмір пені за прострочення виконання грошових

зобов'язань, що може встановлюватись договором, обмежено подвійною обліковою ставкою Національного банку на день прострочення. На чинність названого Закону стосовно господарських зобов'язань не вплинула ч. 6 ст. 231 ГК [42], відповідно до якої штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою Національного банку. Частина 6 ст. 231 ГК допускає встановлення законом або договором іншого порядку визначення розміру штрафних санкцій за порушення грошових зобов'язань. У ч. 2 ст. 343 ГК прямо зазначається те, що пеня за прострочення платежу встановлюється за згодою сторін господарських договорів, але її розмір не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України (але умови договорів, що порушують це обмеження, є не нікчемними, а оспорюваними умовами правочинів. Тому вони підлягають застосуванню за відсутності зустрічного позову про визнання недійсною у відповідній частині умови про розмір неустойки). Зберігає чинність і спеціальне правило ст. 1 Закону «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій» [131]: загальний розмір пені не може перевищувати 100 відсотків загальної суми боргу. Цей граничний розмір неустойки не може бути збільшений договором.

3. Яким би способом не визначався в договорі розмір неустойки, він не може перевищувати той розмір, який встановлений законом як граничний (якщо він встановлений). Так, якщо Законом «Про відповідальність за несвоєчасне виконання

грошових зобов'язань» встановлений граничний розмір пені за прострочення платежу — не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діяла в період, за який сплачується пеня (від суми простроченого платежу, включаючи податок на додану вартість та інші податки), то угода сторін про встановлення більшого розміру пені буде оспорюваною умовою правочину у частині перевищення встановленого названим Законом граничного розміру пені. Цей граничний розмір пені не може перевищуватися (по сумі) й тоді, коли сторони в договорі за прострочення виконання грошового зобов'язання встановили не пеню, а штраф. Наприклад, договором встановлено штраф за прострочення виконання грошового зобов'язання в розмірі 5 відсотків суми простроченого платежу. Сума платежу — 5000 грн. Сума штрафу складе 250 грн. ($5000 \times 5 : 100$). Однак при прийнятті рішення по суті суд повинен перевірити, чи не перевищується при цьому граничний розмір пені, встановлений ч. 2 ст. 343 ГК і Законом «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань». Для цього слід визначити суму пені на випадок, якщо її розмір дорівнює подвійній обліковій ставці НБУ.

Якщо сума пені, обчислена на основі граничного її розміру, встановленого ч. 2 ст. 343 ГК і Законом «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», перевищує розмір неустойки, встановлений договором, встановлена договором неустойка стягується повністю.

Якщо ж гранична сума пені є меншою, ніж неустойка, сума неустойки, що впливає з договору, стягується у відповідній частині, якщо було заявлено зустрічний позов про визнання умови договору про неустойку недійсною в частині, в якій вона перевищує встановлений законом граничний розмір пені. Зустрічний позов підлягає задоволенню, що є підставою для задоволення основного позову лише в частині.

4. За загальним правилом, що впливає із Цивільного кодексу, період, за який нараховується пеня за прострочення виконання зобов'язання, не обмежується. Частина 6 ст. 232 ГК обмежує цей період шістьма місяцями від дня, коли зобов'язання мало бути виконано. Інше може бути встановлено спеціальним законом або договором.

5. Виключення із правила ч. 2 ст. 551 ЦК, що допускає збільшення договором розміру неустойки, встановленої законом, передбачається ч. 1 ст. 231 ГК: стосовно окремих видів господарських зобов'язань законом може бути встановлено розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається. У силу спеціального правила частини першої ст. 23 Закону «Про залізничний транспорт» [102] відповідальність, в тому числі у вигляді неустойки, може встановлюватись Статутом залізниць [288]. Стаття 105 СЗ встановлює, що залізниці, вантажовідправники,

ван-тажоодержувачі, пасажери, транспортні, експедиторські і посередницькі організації несуть матеріальну відповідальність за перевезення у межах і розмірах, передбачених цим Статутом та окремими договорами. Називати матеріальною відповідальність у вигляді відшкодування збитків, завданих незбереженням вантажу при перевезеннях, та сплати неустойки — це в традиції національного транспортного законодавства. Тому наведене положення ст. 105 СЗ поширюється і на неустойку. Отже, неустойка у сфері чинності Статуту залізниць може встановлюватись цим Статутом і договорами, але не будь-якими, а лише окремими. Такими в ст. 22 та 63 СЗ визнаються договори про виконання залізницею додаткових операцій, пов'язаних з перевезенням вантажів, та договори про перевезення вантажів на особливих умовах. Іншими договорами неустойка у сфері дії Статуту залізниць не може ні збільшуватись, ні зменшуватись.

6. Встановлений актами цивільного законодавства розмір неустойки відповідно до абзацу третього ч. 2 ст. 551 ЦК договором може бути зменшений. Це неможливо лише тоді, коли законом встановлене інше. Інше може встановлюватись законом прямо і опосередковано. Прямо абзац четвертий ч. 3 ст. 216 ГК забороняє господарськими договорами виключати або обмежувати відповідальність виробника (продавця) про-дукції.

7. Частина 3 ст. 551 ЦК надає суду право зменшити розмір неустойки, яка під-лягає стягненню з боржника, якщо він (розмір неустойки) значно перевищує розмір збитків, яких зазнав кредитор внаслідок порушення зобов'язання боржником. Части-на 1 ст. 233 ГК приписує враховувати при цьому ступінь виконання зобов'язання боржником, майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні, інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Якщо порушенням зобов'язання кредитору не за-вдано збитків взагалі, суд може зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій з урахуванням інтересів боржника. Відповідно до ч. 3 ст. 551 ГК підставою для зменшення розміру неустойки може бути і наявність інших обставин, що мають істотне значення. Так, в період чинності Цивільного кодексу 1963 р. арбітражним судом було враховане звернення боржника, в якому зазначалося на те, що стягнення пені в повному обсязі спричинить фактичне припинення його діяльності (Оглядовий лист Вищого арбітражного суду «Про практику вирішення окремих спорів, пов'язаних із забезпеченням виконання зобов'язань» [398]).

Стаття 552. □ □ Правові наслідки сплати (передання) неустойки

1. Сплата □ (передання) □ неустойки не звільняє □ боржника від виконання свого обов'язку в натурі.

2. Сплата (передання) неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

1. Послідовно проводячи принцип реального виконання зобов'язань, законодавець зазначає на недопустимість односторонньої відмови від зобов'язання (ст. 525 ЦК), визнає, що сплата неустойки і відшкодування збитків не звільняють боржника від виконання зобов'язання в натурі (ч. 1 ст. 552; ч. 1 ст. 622 ЦК; ст. 234 ГК [42]).

2. Загальне правило ч. 2 ст. 552 ЦК не виключає спеціальних правил щодо спів-відношення неустойки та збитків (можливості їх одночасного стягнення), що встановлені ст. 624 ЦК, ст. 232 ГК.

3. Законодавство не містить досить визначених положень, які б встановлювали останній день, за який стягується пеня за прострочення виконання зобов'язання, в тому числі грошового. Розмірковуючи абстрактно, таким можуть бути день пред'явлення позову про примушення до виконання зобов'язання в натурі та стягнення пені, день винесення судового рішення у такій справі, день набрання ним законної сили, день порушення виконавчого провадження, день фактичного задоволення вимоги про виконання зобов'язання в натурі. Проблема визначення цього дня є єдиною для випадків стягнення пені, процентів, у тому числі передбачених ст. 625 ЦК, сум індексації заборгованості по грошовому зобов'язанню та збитків. Вона повинна вирішуватися з урахуванням того, що чинне законодавство України не дає підстави для висновку про те, що зобов'язання (основне і додаткове) припиняються до того, як основне зобов'язання буде виконане в натурі. Отже, пеня може нараховуватися за весь період до дня припинення забезпечуваного нею зобов'язання. Таким днем є день фактичного виконання зазначеного зобов'язання, в тому числі й у випадках його примусового виконання на підставі рішення суду органом Державної виконавчої служби. Включно по цей день нараховується пеня. Це, звичайно, ускладнює відносини сторін. Після винесення рішення суду про примушення до виконання зобов'язання в натурі та стягнення пені можливе пред'явлення позову про стягнення пені за період до дня фактичного виконання забезпеченого пенею зобов'язання, що збільшує тривалість спору. Але підстав для іншого

висновку закон не дає.

4. Поширена хибна думка, відповідно до якої позовна давність за вимогами про стягнення пені обчислюється з дня, коли кредитор вперше дізнався або повинен був дізнатися про порушення боржником зобов'язання. Тому іноді вважають, що, наприклад, при закінченні строку оплати поставленого товару 30 червня позовна давність за вимогою про стягнення пені починає свій перебіг з 30 червня і збігає 30 грудня (ст. 253 ЦК). Такий спосіб обчислення пені зустрічається іноді навіть у судових рішеннях. Тим часом, відповідно до ст. 253 ЦК позовна давність за позовом про стягнення пені обчислюється за кожен день, за який нараховується пеня, окремо. Така природа пені: вона нараховується за кожен день. І право на позов про стягнення пені за кожен окремий день виникає щодня на відповідну суму, а позовна давність обчислюється з цього дня, тобто з дня, коли кредитор дізнався або повинен був дізнатися про порушення права. Враховуючи це, Вищий арбітражний суд роз'яснював, що позовну давність слід обчислювати щодо кожного дня, за який нарахована пеня, окремо (п. 11 роз'яснення «Про деякі питання застосування позовної давності при вирішенні господарських спорів» [388]). Стягнувши пеню за перші шість місяців прострочення виконання грошового чи іншого зобов'язання, кредитор не позбавлений права нарахувати та стягнути пеню за наступні періоди прострочення виконання зобов'язання. У господарських зобов'язаннях це є неможливим, оскільки нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконане (ч. 6 ст. 232 ГК).